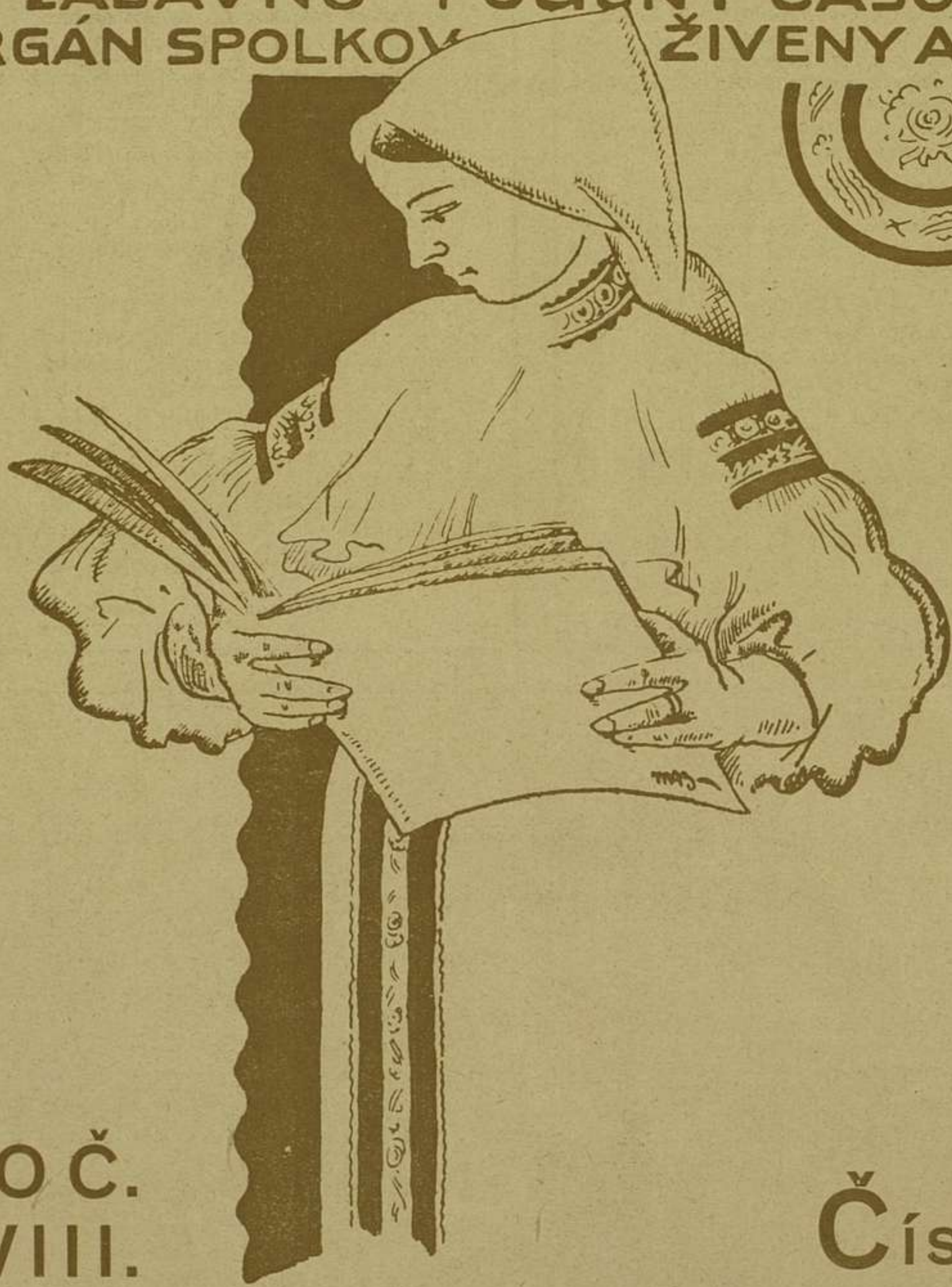

ŽIVĚNA

ZÁBAVNO-POUČNÝ ČASOPIS
ORGÁN SPOLKOV ŽIVENY A LIPY.

ROČ.
XVIII.

Číslo 3.

Juro Jánošík.

„— ja chodil po zboji;
ale kto viac zbíjal, ja, či
kati moji?!“

J. Botto: Smrť Jánošíkova.

Začiatkom 18-ho storočia bolo ľudu veľmi zle. Nielen že rozliční vojaci — to cisárski, to bethlenovci, to bočkajovci, to rákócovci, to kuruci — plienili krajinu (očitý svedok tak rozprával: „Prišli z Podzámku: plať! Prišli z Kubína: plať! Prišli kuruci: plať!) — ale i páni zachádzali s ním skoro bez výnimky surove, bezcitne, mnoho ráz horšie ako so zvieraťom. Nebol div, že ľud zatúžil po slobode, a že sa v duchu búril. Z takých nespokojných bol i Jánošík.

Juro Jánošík narodil sa v Ťarchovej v Trenčianskej stolici, z chudobných poddaných rodičov. Najprv učil sa na farára v Trnave, neskôr dal sa medzi kurucov, od ktorých potom prešiel k cisárskym vojakom a ako cisársky slúžil na Bytčianskom zámku, kde bol žalárováný chýrny zbojník Tomáš Uhorčík. Jánošíka rodičia vyplatili z vojska, Uhorčíka prepustili zo žalára. I rozpomenul sa tento, koľko dobrého mu spravil Jánošík, keď bol jeho strážcom, šiel za ním do Ťarchovej a nahovoril ho pripojiť sa k zbojníkom. Jánošík, iste znechutený panskou samovôľou, dal sa medzi hôrných chlapcov asi roku 1711-ho. Bol on šuhaj smelý, neobyčajne mocný a vytrvalý, i stal sa skoro ich kapitánom. Okrem svojich kamarátov-zbojníkov mal mnoho priateľov, zväčša bačov a valachov, ktorí mu dávali pokrmy, pušný prach a nábitky, a ktorí ho v čase nebezpečenstva pri sebe skrývali. Tak asi pred tridsiatimi rokmi našli v starom, gulami prevrtanom mlyne v Rovnom pri Bytči na povale veľmi starý opasok, ozdobený prekrásnymi ornamentmi. Všetky ornamenty boli z drobnostrihaných husích brk, povtískaných do kože. Hovorí sa, že je to opasok Jánošíkov, a ten mlyn že vojaci tak prestrieli, keď lapali Jánošíka. Mlyn dodnes stojí.

Nie vždy on a jeho druhovia chodili po zboji: ak nebolo čo zbíjať, dávali sa do služby ku gazdom. Tak i Jánošík slúžil kdesi na Kokave v Gemeri, a pravda všelijaké kúsky vystrájal. Vybral sa i do Hrachova v Malohonte, ale tam sa mu nepošastilo: chytili ho a uväznili. Či podplatil „úradských“ a či ušiel, akosi podarilo sa mu dostať sa na slobodu — a bol už opatrnejším.

Tu dozvedel sa, že z Levoče do Liptova ide akási bohatá oficierska žena, nuž pobral jej, čo mala cennejšieho, medzi tým aj dve parochne. Potom pri Strečne vzal Žilinča-

nom kone — a od tých čias chodil po dedinách a mestách na pekných koňoch, vyparádený, s parochňou na hlave, a nikto netušil v tom nádherne oblečenom pánovi slávneho Jura Jánošíka.

Jánošík mnohých ozbíjal, nikoho nezabil. Jeho kamaráti Plavčík a Turiak zastrelili farára z Domaníže, ale dokázalo sa, že Jánošík nebol v tom vinný. Dokázalo sa pri výsluchu aj to, že z peňazí a šperkov, boháčom vzatých, väčšinu rozdal chudobnému ľudu.

Roku 1713. Jánošíka chytili, nevedno ako. 14-ho marca — teda tento mesiac — bol súd. Fiškus, Alexander Čemický, predniesol obžalobu, ako bolo treba: čo bolo treba povedať, povedal, čo nie, nie. I z jeho reči vidno smelosť Jánošíkovu: „Obžalovaný po tri roky, istým diabolským duchom povzbudený a nadchnutý, bez bázne a strachu, nehľadiac na božský ani na ľudský zákon a jeho zákazy i pokuty, stal sa vodcom zbojníckej bandy a pridruziac si zbojníckych kamarátov, chodil po okolných slávných stolicach: Trenčianskej, Nitrianskej, Turčianskej, Liptovskej, Oravskej a iných, áno i v Sliezske, po horách a lesoch, na slobodných cestách kráľovských i na vodách, a zbojníckym, lúpežníckym spôsobom oberal dobrých a statočných ľudí, zastavoval kupcov a iných počestných, a opovážil sa ich zbíjať, zdierať, áno i raniť a mordovať (toto posledné je nie pravda, — ako sme už spomenuli); ba čo viac, neostýchal sa vo dne v niektorých mestečkách a dedinách so svojimi zbojníckymi tovarišmi ľudí oberať“ — atď. Jánošík nič netajil, len ku vražde sa nepriznával a kamarátov svojich ani na najväčších mukách nevyzradil. Odsúdili ho na smrť, hoci nezaslúžil si toho — veď naozaj vtedy poddanému nič iného nezbyvalo, ako vziať valašku do ruky a ísť na zboj. Rozsudok znel: „Má byť na hák na ľavom boku prepichnutý a tak na príklad iným zločincem má byť zavesený!“ (Stoličný archív v Liptovskom Sv. Mikuláši).

Jánošíka obesili 16-ho marca 1713 pri Mýte sväto-mikulášskom a tam pod šibenicu ho iste aj pochovali. Po jeho smrti hôrni chlapci roztratili sa — niektorí zmizli, môž byť vrátili sa k riadnemu životu, niektorých ešte chytili a potrestali. Tak popravili Uhorčíka a Hrajnohu, o ktorom si ľud rozpráva, že za rebro obesený za tri dni visel, čo nemohol skonáť. I vyprosil si zapekačku a z tej si potom s chuťou fajčil — a napokon ho museli inakšie usmrtiť.

M. Benka: Jánošík.

Život ľudu a jeho historia zrkadľí sa vraj v jeho piesňach, povedal Gogol. A v piesňach slovenského ľudu vidíme, aký ubiedený bol a ako zo smelého Jánošíka a jeho kamarátov urobil si celú legendu o tom, ktorý vyšiel z ľudu a — hoci dobrý srdcom (lebo všetky piesne a povesti zdôrazňujú, že nikoho nezabil) — dal sa na zboj, aby pomstil ubiedených. Rozprávajú, ako mu pán dal otca do smrti upalicovať, ako potom Jánošík tomu pánovi pomstu prisahal, šiel na zboj a neskôr ho oraboval i zabil — ale o tom niet ničoho v mikulášskom archíve, kde sú aktá o procese Jánošíkovom. Mnoho je povestí o ňom, a všetky ho predstavujú ako osloboditeľa ľudu a jeho mstitela. Podania hovoria, ako on bohatým bral a chudobným dával, študentom súkno meral „od buka do buka“, ako pánom na zámkoch popredku oznámil svoju návštevu, prišiel preoblečený za pána a bral, čo len chcel. Na cestách boháčov zastavoval: „Stoj! daj Bohu dušu a chlapcom peniaze!“ — ale nikdy nikomu neublížil. Co zo svojich pokladov nerozdal, to je poschovávané kdesi po ho-

rách. Opasok, ktorý ho robil nezraniteľným, dostal od víly a jeho sila bola vo valaške. A neboli by ho tí páni chytili, hej, nie veru, keby ho nebol Gajdošík zradil a keby tá stará baba nebola poradila hrahu mu pod nohy nasypať. Taký on bol mocný, že keď ho už viedli, so štyrmi centmi na nohách ešte aj hajduchoval. Ej, a tak sa ho báli, nechceli ho pustiť, hoc im dve kompánie husárov sľuboval za seba. I milosť mu prišla, keď už visel, nuž tak im povedal: „Keď ste ma upiekli, teraz ma aj zjedzte!“

I obrázky, na skle maľované a Jánošíka predstavujúce — zväčša ako tancuje medzi svojimi kamarátmi — sa nám zachovali. V slovenskej literatúre sa s Jurom Jánošíkom tiež často stretávame. Spomeniem len najvýznamnejšie: Ján Botto (prekrásna „Smrť Jánošíkova“), Samo Chalupka, Lojko, Graichmann, Paulíny-Tóth, Beblavý; z českých: Jirásek, Mahen a Svobodová-Goldmannová, z poľských Przerwa-Tetmayer. Zo slovenských maliarov zaoberajú sa Jánošíkom a hôrnymi chlapci Janko Alexy a Martin Benka, ktorého perokresbu dnes prinášame.

SPOLKOVÉ ZPRÁVY.

Dodatok k zpráve o činnosti odborov Živeny. K referátom o činnosti odborov Živeny, vydaných ústredím na prehľadnej tabuľke, dodávame, že miestny odbor Živeny v Rimavskej Sobote pričínal sa o rozširovanie kníh „Študentskej Matice“, ďalej odoberá časopisy Živeny a Ladu. Podobne dopĺňujeme referát o činnosti miestneho odboru v Banskej Štiavnici tým, že odbor usporiadal 12./XI. 1927 večierky na počtu Tímraavy, ktorých hlavným bodom bola prednáška sl. Margity Repčkovéj. Pri tejto príležitosti zahrála sa aj Tímravina veselohra „Chudobná rodina“. V júni minulého roku zúčastnil sa odbor korporatívne na zborovských oslavách a na sjazde ev. mládeže, v októbri na proteste proti Rothermereovej akcii.

LITERATÚRA.

Fedor Ruppeltdt: Mati moja...

Verše smútku za matkou. Vydal Fr. Klimeš v Liptovskom Sv. Mikuláši 1927. Cena 5 kor.

Malý sošitok o 46 stranách, ale žiaľu a smútku v ňom celé bohatstvo. Žiaľ hlboký a bolestný, ale nerozryva srdce; smútok zastiera myseľ, ale ju nekaj, ani nechromuje, lež upravuje ju k výšinám večnosti. Žiaľ a smútok hlbokéj duše, zrodený z lásky synovskej, žalostiacej za nevýstižnou, ničím na svete neprekonateľnou láskou matky, ktorú smrť odtrhla od syna.

Verše tieto, „z duše vylkané, slzami písané, v srdci skrývané“ hlboko dojímajú čitateľa tou svojou vrelou láskou a vďaky dospelého, mužného, už dávno samostatného syna k matke, ktorá ho vychovala a až do smrti žila u neho.

V „Portae aeternitatis“ (Brána večnosti) prežívame tiché, pre pozostalých krušné veličenstvo smrti, keď neodbytné berie si drahú nám bytnosť a my bez-

mocne musíme sa pokoriť tu dejstvujúcej neviditeľnej nám moci.

Jak hrozné vlastnej Matky srdca tlkot
čuf hynúť, slabnúť, stíchnuť... viac ho niet...
ten božský dych, čo meral čas mi, život,
prv, ako zrak môj uzrel tento svet...!

A s bážňou držiac chladnúcu jej ruku
som cítil, jakby sám som kráčal s ňou,
kam ona plynie v Ducha tajnom rúchu.

Keď došla k Bráne Večna, jakby riekla:
„Už dost, ty ďalej nemôž' výšinou,
zrak neznesie tvoj nebies mojich svetla!“

A upustil som jej už chladné dlane,
si v slzách prosiac balzam potechy,
čo nimi skropil som jej stuhlé skráne...
I zmizla Matka drahá — na veky.

Potom nasledujú ďalšie poryvy citov opusteného syna.

Už nemám Matky! Stíchlá reč jej krotká,
čo duši mojej silu dávala,
a skrahly ruky drahé, voždy pilné,
čo vodily ma verne od mala.

Už nemám Matky! Jak keď slnko zajde
a v noc sa zmení jasný predtým deň,
ba jakby svety padly na mňa všetky
a dušu jakby zastrel smrti tieň...

(„Ztrata“).

A po takej ztrate nevyhnutne nasleduje túžba:

Ako by to bolo,
keby si vstúpila
do izby nanovo,
pokojná a milá...
Mamička, Mat moja!